

БАЛКАНСКИОТ ДИЈАЛОГ СО ДРУГИОТ

Јасмина Мојсиева-Гушева

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Македонија

Contemporary identity is shaped in interaction with the others thus achieving self-cognition and self-estimation. Even Ancient Macedonians were aware of this, who within their rule appreciated democratic principles building up their state in the manner of equal presentation of all different peoples. Diversity, in fact, confirms the specificity and particularity of identity. Having behind such context, the Balkans, and in particular, the Macedonians, during the centuries, have always found themselves stretched out between their own democracy, initiated by the actual weakness, and adjustment to *Others'* interests. It means that Balkan countries are not only in a position of negotiator between itself and the *Others*, but also they become schizophrenically split mediator between itself and its neighbours. This Study includes the question whether they themselves permit this or intruded to permanently play the mediatory coordinative role. Through the history there role as a mediator between itself and the Turkish – Oppressor is also confirmed, who they coped with for a very long time. Following this are the threatens by the *Dreadful Other* seen in the face of Europe, in the time of the two World Wars as well as the terrorist attacks in the last decade, and the Unknown other symbolizing America, Australia, Canada as the biggest Balkan emigration chronotop. The Study, through a number of examples from the Balkan literature and the theoretical discussions periphery-centre and post colonialism, reviews this just Balkans' role being in a continuous dialogue with the *Others* and their interests.

Идентитет се оформува во интеракција со Другите преку што се постигнува сопственото осознавање и легитимирање. Прашањето за идентитетот уште во митското мислење (митот за Нарцис) е во тесна корелација со прашањето за алтеритетот – свесноста за постоењето на Другиот. За ова знаеле уште Античките Македонци кои во сопственото владеење го почитувале демократскиот принцип градејќи ја својата држава со рамноправно учество на различни народи. Со различноста всушност се потврдува специфичноста и посебноста на идентитетот. Имајќи зад себе еден ваков контекст, Балканците, а посебно Македонците низ вековите, секогаш се наоѓале во состојба на распнатост меѓу сопствената демократичност (која ја иницирала актуелната немоќ) и прилагодувањето кон Другите интереси.

Кога се разгледува историско-географската положба на Балканот (термин употребуван во последните два века) неминовно се забележува неговата динамична структура олицетворена во површинските варијации на растегливите граници и дискусиите до каде се протега овој ареал. Исто така, на Балканот во последните двесте години се случуваат крупни промени во однос на внатрешните структурални чинители, односно демографските одлики претставени преку миграцијата, националноста, јазикот и т.н. Иако во овој период се направија и најголемите напори да се зацврстат идентитетите на балканските жители, современите случувања говорат дека тие се постојано разнишувани и ставани под прашање. Нестабилноста карактеристична за сегашната и блиската историја создава тешкотии при идентификацијата будејќи ги интересите на Другиот. Токму од овие причини Балканот претставува отворено поле за истражување и толкување на многу Европски аналитичари.

Променливиот хронотоп, глобално земено, е карактеристичен и за минатото кога на овие простори постоеле градови-држави на Елините, Скитите, Илирите, Тракијците и други кои *бесцелно ја трошеле својата сила на постојани внатрешни кавги и војни* (Јелавиќ 1999: 8). Со поставувањето на централизирана и стабилна идентификација преку царството на Александар Македонски, Римската империја, Византија и

Отоманското владеење еден подолг период населението било заштитено од катастрофални војни (Јелавиќ 1999: 10). Проблемите, се чини, од секогаш постоеле на овие простори, но се интензивираат во последните две столетија кога се буди националната свест на народите кои живеат на Балканот. Долго време по очигледното национално осознавање на балканските народи, постепено преку бројни оружени востанија и политички превирања во кој пресудна улога имале Другите (големите европски сили) се формирале посебните балкански држави. За создавање на српската држава заслуга има Големиот Друг (лоциран во руската поддршка), додека за Грција клучна улога одиграла флотата што Другите (големите сили) ја испратиле на Пелопонез, која во битката кај Нирвано ја уништила турската флота. За формирањето на Романија повторно заслуга имале надворешните влијанија, овој пат на Франција, додека за Бугарија пресудна улога одиграла Русија. Процесот на градењето на нациите на Балканот бил сложен и долготраен и многу од малите народи во регионот останале и понатаму под власт на Османлиите, како што е случајот со Македонците и Албанците или под Хабзбурговците како Хрватите, Словенците, Босанците итн. (Мазовер 2003: 111-145).

Новосоздадените балкански држави биле во голема мера зависни од своите татори кои ги именувале нивните кралеви од европските аристократски куќи, ги исцртувале нивните уставни, ги кроеле границите и териториите на дипломатските конференции, а преку политиката на сила и економска принуда им ги наметнувале своите желби на сите страни (Мазовер 2003: 128-129).

Ваквите случувања придонесуваат на Балканот да се чувствува распнатоста помеѓу актуелна немоќ и сознанието за некогашната моќ која се врзува со дамнешните големи империи кои гравитирале на овие простори.

Важната геостратегиска положба го прави Балканот интересен за освојувачите. Поради овој факт тој доживува голем степен на мешање на културите и постојано двоен однос, кон себе си и кон Другите (освојувачите од античко време, преку Турците сè до современите). Во македонското народно творештво (народната песна „Плачот на Македонија“) постојат примери за тоа како народот ја прекорува Европа нарекувајќи ја блудница вавилонска реагирајќи на Берлинскиот договор со кој Македонија остана под ропство на освојувачите Турци (Црнушанов 1956: 275). Познато е дека времето минато под турската власт е сметано за најкрвав и најтежок период од опстојувањето на македонскиот ентитет. Истовремено, може да се каже дека токму во овој период (провинцијата/протекторатот) Македонија се чувствува најзаштитена и најбезбедна од аспирациите на Другите. Иако не постоела Македонска држава во тоа време, според литературата јасно се осознава постоењето на согледбите за тоа што е македонска определба изразена преку јазикот, обичаите, религијата. Исто така, кај Македонецот во тоа време, постоела сплотеност со другите балкански ентитети, за заедничка борба против единствениот непријател – Турчин, кој истовремено бил и заштитник од Европскиот Друг.

Сепак, без европска помош балканските народи не можеле да се одделат од вековниот поробувач. Заради својата слабост, тие морале да бараат поддршка однадвор. Од друга страна, создавањето и манифестирањето на националната свест кај балканските народи делуваше примамливо за Европјаните. Во исто време, тие преку помошта што им ја нудеа на различните балкански народи ги остваруваа своите хегемонистички интереси, неводејќи сметка дека создаваа низа проблеми од типот на неадекватни граници, нерешен статус на национални малцинства па дури и цели народи, економска и политичка зависност од категоријата на поразвиените Други. Иако незадоволни од исходот, поради немоќта да ја изменат сопствената положба, секој од балканските народи подлегнува пред туѓите концепти и привидно ги прифаќа за свои.

Притоа, не се откажува од сопствените интереси, имајќи ја секогаш на ум, покрај Другата и сопствената вистина. На тој начин, Балканците самите ја играат улогата на медијатор помеѓу Себе и Другиот, т.е. шизофрено се расчленуваат во суштината.

Речиси идентична улога одиграа и соседите на Македонија при нејзините неуспешни обиди за осамостојување. Помошта за ослободување од Турската Империја, понудена од нивна страна, имаше скриени намери. За нив најдобро беше Македонецот да не го зачува и негува сопствениот идентитет што ќе го оформи како моќен – централизиран Друг. Гледано од нивна перспектива, како земји со веќе развиена етноцентричност, подобро би било Македонецот да остане не-етноцентричен народ кој би ги прифатил нив како централна власт. Понудите на соседите, како што се потврдува во историјата, биле условени со изнудено прифаќање на нивниот идентитет. Според зацртаните желби и планови, македонската територија, кога со нивна помош ќе се оддели од Турција, би требало многу лесно да се присвои. При тоа, како во секој пост-колонијален дискурс Македонецот за нив би останал на маргините, а тие би го претставувале центарот.

Токму на истиот однос центар-периферија од дамнина сè до денес сметаат Големите сили нудејќи ја во секоја кризна ситуација својата помош на одделните маргинални Балкански држави. Овие пак ја прифаќаат неразмислувајќи дека при тоа се наоѓаат во позиција на преговарач и шизофрено расчленет медијатор меѓу себе и Другите. Ситуацијата во која се наоѓаат е толку сложена што е тешко да се одговори на прашањето дали тие се виновни за ваквата позиција дозволувајќи ја или им е наметнато постојано да ја играат медијаторската ускладувачка улога. Како што остроумно забележува една моја помлада колешка Македонецот (а јас додавам и Балканецот) наликува на Западно-африканскиот бог Легба кој иако маргинална фигура постојано посредува меѓу постарите божества.

Тој е најмладиот син на Маву-Лисе и како што Дихомејците го замислуваат најмладиот син, многу паметен и умешен. Сите три пантеона имаат различни јазици, но Легба ги знае сите јазици и јазиците на боговите и луѓето. Затоа тој е гласник меѓу боговите (Cavendish 1982: 222).

Поради својата дарба и умешност прогласен е за бог на просветленијата кој ги овозможува трансформациите кога посредува, дури и додека ги стимулира конфликтите. Тој исто така, поради својата преведувачка улога е во можност да ги среди и смири ситуациите. Живејќи во граничните простори, може слободно да се движи меѓу нив, но сепак не може да ја смени својата местоположба. Осуден на медијаторска, ускладувачка улога која не му дозволува да се оддели од Другите (помоќните богови), тој е одлична метафора за улогата на Македонија на Балканските простори, но и на Балканот во Европски рамки.

Македонецот никогаш не може да се оддели од Другите, туку постојано мора да води дијалог со нив, да им ги ускладува интересите и дискурсите. Обидите да се отргне, или само да одбие да учествува во преговорите завршуваат погубно по него. Парадигматичен пример се Балканските војни како неуспешен договор меѓу соседите, а Македонија која одбива да биде медијатор на нивните идеи – станува жртва. За причините за Балканските војни Марк Мазовер ќе запише:

Ако ги погледнеме работите изолирано, нема многу причини поради кои крахот на австро-руската антанта во децениите по 1878 година требало да доведе до војна... Освен, ако се погледнат работите во целина и се земат во предвид како што понатаму се нагласува подемот на балканскиот национализам и вакуумот на власта создаден по падот на османлискиот авторитет ги наведуваат големите сили да дојдат до оцена дека ваквата состојба може да им ги отежне виталните интереси. До воени судири сепак доаѓа со поттик од балканските држави кои биле верзирани во политиката на

осцилирање така што се повторува и не за последен пат во односите со големите сили, малите да ги контролираат големите (Мазовер 2003: 140).

Истото се случува и во последниот обид да се сочува интегритетот на поранешна Југославија (Балканот во мало). При растурањето на нејзиниот дискурс и државност вклучени беа и големите и малите сили кои се упатуваа на меѓусебен дијалог. Во тие посредувања Македонија повторно поради својата умешност успеа да излезе неповредена сè до надворешно наметнатиот конфликт во 2001 година со внатрешниот, етничкиот Друг – Албанецот, при што најспорно прашање е токму двојазичноста на државата. Воениот конфликт од 2001 за кратко време беше ставен под контрола повторно поради непосредниот дијалог меѓу власта, од една страна, и Странскиот и Внатрешниот Друг, од друга страна.

До африканскиот бог Легба Македонецот како и Балканецот го доближува уште една карактеристика – живеенето на гранична територија која секогаш е предмет на странските интереси. При секој транспарентен чекор за нејзина идентификација и обид за утврдување на строги граници настанува конфликт. Затоа тој е принуден да опстојува изневерувајќи се себеси и сопствените очекувања (без можност за самостојно креиран имиџ).

Гледајќи се во огледалата кои искривуваат по теркот на другите, дури и денес Македонецот, кога е во прашање неговиот идентитет (името на својата држава), принуден е да балансира меѓу сопствената вистина и приказните што ги раскажува европски центрираниот моќник. Постојано изложуван на негациите од јужниот сосед кои со векови наназад го бришат неговиот идентитет, тој е поставен во позиција на иницијатор на конфликти. Тоа се согледува преку реакцијата на Другиот, кој обвинува за негова загрозеност, кога првиот инсистира на сопственото име. И сето тоа се прави со цел да се создаде амбигвитетен дефектен поглед.

Никогаши не беше разјаснето како на Грција – држава од 10 милиони жители, членка на на Европската унија и НАТО, би можела да и ја одземе територијата сиромашната заостаната држава од два милиони жители, без војска и без сојузници, но Грците паѓале во хистерична од страв. Во Атина се организирани масовни демонстрации; странските гости се затрупувани со пропаганден материјал; улиците, плоштадите, бродовите и аеродромите се преименувани така што да се покаже како Македонија отсекогаш била Грчка, пишува во својата историја за Балканот Ричард Кремптон (Кремптон 2003: 401) а ние додаваме можеби поради народната „кој ја има мувата на капата постојано ќе ја брка“.

Ваквата поставеност на нештата не може, а да не предизвика разочараност кај интелектуалците и писателите. Во своите вообразби тие измислуваат најразлични метафорични имиња за Македонија иронично нарекувајќи ја Дискантрија поради постојаното повторување на странските политичари *this country* (како во романот на Драги Михајловски) или Казабланка (како истоимениот култен филм кој Кица Колбе го користи за наслов на својот роман алудирајќи на багалскиот егзодус) а целиот дискурс на Балканот го определуваат како Буре барут (како во драмата на Дејан Дуковски).

Во слична позиција е ставен и балканскиот хронотоп кој од Европа се препознава како иницијатор на воени судири (Балканските војни, Првата светска војна, распаѓањето на Југославија и др.) За Европејците Балканот е парадигма на дивјаштво, варваризам, колонијализам, ориентализам. Токму заради тоа Западот се обидува да го скроти, моделирајќи го по сопствени теркови за да може да го користи за лични цели. Притоа заборава на неговата измамничка дарба да се залажува себе си, но и светот презентирајќи огромна желба за приклучување во заедницата на Другите и спремност за следење на нивните критериуми и принципи. Всушност, суштината на сите овие

балкански декларативни заложби лежи во наметнатата потреба за константна адаптација и дијалогичност. Очигледно, низ историјата, постојано се потврдува неговата улога на посредник меѓу Себе и соседите вклучувајќи го Турчинот – Деспот, со кој вешто се справува подолго време. Потоа следат заканите од Страшниот Друг виден во лицето на Европа од времето на двете светски војни како и од Непознатиот Друг кој ја симболизира Америка, Австралија и Канада како најголем балкански емигрантски хронотоп.

Литература

- Cavendish R. et al. Mitologija / R. Cavendish, O.T. Ling. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1982.*
Јелевиќ Б. Историја на Балканот (18-19 век) / Б. Јелевиќ. Скопје: Лист, 1999.
Кремpton Ц.Р. Балкан после Другог светског рата / Ц.Р. Кремpton. Београд: Слио, 2003.
Мазoвер М. Балканот (кратка историја) / М. Мазoвер. Скопје: Euro-Balkan Press, 2003.
Црнушанов К. Македонски народни песни / К. Црнушанов. Софија: БАН, 1956.